

एस.पी. आसाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
सरस्वती गैरे
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ
२०६६

शोधनिर्देशक
बालाकृष्ण अधिकारी

एस.पी. आसाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
सरस्वती गैरे
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ
२०६६

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि **एस.पी. आसाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र सरस्वती गैरेले मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । धेरै मिहिनेतका साथ तयार पारिएको यस शोधकार्यको संयोजन तथा अध्ययन कार्यबाट म सन्तुष्ट छु । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष पेश गर्न सिफारिस गर्दछु ।

.....
बालाकृष्ण अधिकारी
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०६६/१२/४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०६६/१२/२२

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्रा सरस्वती गैरेले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **एस.पी. आसाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

- (१) प्रा. राजेन्द्र सुवेदी .....
(विभागीय प्रमुख)
- (२) नरेन्द्रराज प्रसाई .....
(बाह्य परीक्षक)
- (३) बालाकृष्ण अधिकारी .....
(शोधनिर्देशक)

कृतज्ञताज्ञापन

एस.पी. आसाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु बालाकृष्ण अधिकारीज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । आफ्नो व्यावहारिक र शैक्षिक कार्यको व्यस्ततामा रहँदा रहँदै पनि मलाई उचित समय दिएर आवश्यक सुझाव, सल्लाह तथा समुचित मार्गनिर्देशन दिँदै प्रस्तुत शोधकार्यलाई यस रूपमा ल्याउन सहयोग गर्नु हुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोध प्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधकार्य गर्नका लागि अनुमति प्रदान गर्नु हुने तथा आवश्यक सल्लाह, सुझाव दिनु हुने आदरणीय गुरु प्रा. राजेन्द्र सुवेदीज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यसैगरी शोधपत्र चयनमा सुझाव र सल्लाह दिनु हुने श्याम के.सी., दुर्गाबहादुर घर्ती तथा शोधपत्र लेखनको क्रममा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउने केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुरलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी अनुसन्धानको क्रममा सहयोग गर्नु हुने साहित्यकार एस.पी. आसाप्रति कृतज्ञता अर्पण गर्दछु ।

जीवनको प्रारम्भदेखि नै कर्म क्षेत्रमा अनवरत लाग्न प्रेरणा, प्रेम र परिवेश प्रदान गर्नु हुने परमपूज्य पिता पिताम्बर शर्मा, माता ऋषिसरा गैरेप्रति म हार्दिक श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु । त्यसैगरी उच्च शिक्षाको यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउन प्रत्येक पाइलामा मार्गनिर्देश गर्नु हुने आदरणीय दाजु तथा भाउजूहरू द्रोणप्रसाद गैरे, विश्वनाथ गैरे, मुना गैरे, कविता गैरे, दिदी भिनाजु भगवती गैरे, उमाकान्त पन्त, भाइ बहिनी पिताम्बर गैरे, पशुपति गैरे, विदुषी गैरे, विवेक पन्त, विन्दु पन्तप्रति कृतज्ञ छु । शोध लेखनका क्रममा आ-आफ्नो स्थानबाट सहयोग गर्नु हुने मित्र गंगा सापकोटा, गीता भूसाल, हरि वाग्ले, नारायण खनाल तथा सम्पूर्ण मित्रहरूमा हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्र शुद्धसंग टड्कण गरिदिनु हुने पर्फेक्ट कम्प्युटरका श्री कुशु घले तथा वृष रावललाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष सविनय पेश गर्दछु ।

शोधार्थी
सरस्वती गैरे
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

क्रमाङ्क : १३०
शैक्षिक सत्र : २०६३/०६५
मिति : २०६६/१२/२२

विषयसूची

पृष्ठ

पहिलो परिच्छेद शोधपत्रको परिचय

१.१	विषय परिचय	१
१.२	शोधप्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	समस्याकथन	२
१.५	शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७	शोधकार्यको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	६
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन	६
१.९	शोधविधि	६
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	७

दोस्रो परिच्छेद साहित्यकार एस.पी. आसाको जीवनी

२.१	विषयप्रवेश	८
२.२	जन्म र जन्मस्थान	८
२.३	पारिवारिक पृष्ठभूमि	९
२.४	बाल्यावस्था	१०
२.५	व्रतबन्ध	११
२.६	शिक्षादीक्षा	१२
२.६.१	अक्षरारम्भ	१२
२.६.२	विद्यालय तहको शिक्षा	१२
२.६.३	उच्च शिक्षा	१३
२.७	विवाह र सन्तान	१३
२.८	पारिवारिक आर्थिक अवस्था	१५
२.९	साहित्यिक क्षेत्रमा संलग्नता	१६
२.९.१	लेखन प्रेरणा	१६
२.९.२	लेखनको सुरुआत र विस्तार	१७
२.१०	स्वभाव र रुचि	१८
२.१०.१	स्वभाव	१८
२.१०.२	रुचि	१८
२.११	जीवनदर्शन र साहित्यिक यात्रा	१९
२.१२	संस्थागत कार्यक्षेत्र	२१
२.१२.१	जागिरे कार्यक्षेत्र	२१
२.१२.२	राजनीतिक कार्यक्षेत्र	२२
२.१२.३	सामाजिक कार्यक्षेत्र	२२
२.१२.४	साहित्यिक तथा अन्य सङ्घ संस्थामा संलग्नता	२३

२.१२.५ धार्मिक कार्यक्षेत्र-----	२३
२.१३ भ्रमण-----	२४
२.१४ मानसम्मान-----	२५
२.१५ निष्कर्ष-----	२६

तेस्रो परिच्छेद एस.पी. आसाको व्यक्तित्व

३.१ विषयप्रवेश-----	२८
३.२ शारीरिक व्यक्तित्व-----	२९
३.३ साहित्यिक व्यक्तित्व-----	२९
३.३.१ स्रष्टा व्यक्तित्व-----	२९
३.३.१.१ उपन्यासकार व्यक्तित्व-----	३०
३.३.१.२ कवि व्यक्तित्व-----	३१
३.३.१.३ कथाकार व्यक्तित्व-----	३२
३.३.१.४ नाटककार व्यक्तित्व-----	३२
३.३.१.५ संस्मरणकार व्यक्तित्व-----	३३
३.३.२ द्रष्टा व्यक्तित्व-----	३३
३.३.२.१ समीक्षक व्यक्तित्व-----	३३
३.३.२.२ लेखक व्यक्तित्व-----	३५
३.४ साहित्येतर व्यक्तित्व-----	३५
३.४.१ सामाजिक व्यक्तित्व-----	३५
३.४.२ राजनैतिक व्यक्तित्व-----	३६
३.४.३ जागिरे व्यक्तित्व-----	३६
३.४.४ व्यवस्थापक व्यक्तित्व-----	३७
३.४.५ अभिभावक व्यक्तित्व-----	३७
३.४.६ आध्यात्मिक तथा दार्शनिक व्यक्तित्व-----	३८
३.४.७ बहुभाषी व्यक्तित्व-----	३८
३.५ जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व लेखनका बीच अन्तः सम्बन्ध-----	३८
३.६ निष्कर्ष-----	३९

चौथो परिच्छेद एस.पी. आसाको कृतित्व

४.१ विषय परिचय-----	४१
४.२ एस.पी. आसाको साहित्यिक यात्रा-----	४१
४.२.१ प्रकाशित फुटकर लेख रचनाहरू-----	४२
४.२.२ चरणविभाजन-----	४४
४.२.२.१ प्रथम चरण (२०२७ देखि २०३५ सम्म)-----	४४
४.२.२.२ द्वितीय चरण (२०३६ देखि हालसम्म)-----	४५
४.३ प्रवृत्तिहरू-----	४८
४.३.१ यथार्थवादी प्रवृत्ति-----	४८
४.३.२ सामाजिकता-----	४९
४.३.३ ऐतिहासिकता-----	४९

४.३.४	जीवनीपरकता-----	५०
४.३.५	राजभक्ति-----	५०
४.३.६	मनोद्वन्द्वको सफल प्रयोग-----	५०
४.३.७	कारुणिक र निराशावादी प्रवृत्ति-----	५१
४.३.८	बौद्धिकता-----	५१
४.३.९	राजनैतिक घटनाको चित्रणमा प्रतिबद्ध-----	५२
४.३.१०	संरचनागत प्रवृत्ति-----	५२
४.३.११	निष्कर्ष-----	५२
४.४	कृतिको अध्ययन-----	५३
४.४.१	विषयपरिचय-----	५३
४.४.२	'अभाग' उपन्यासको अध्ययन-----	५४
४.४.३	'दुई मुकुण्डो' उपन्यासको अध्ययन-----	५७
४.४.४	'सिष्टर शोभा' उपन्यासको अध्ययन-----	६१
४.४.५	'डाक्टर डी.' उपन्यासको अध्ययन-----	६४
४.४.६	'एक आँखे' उपन्यासको अध्ययन-----	६७
४.४.७	'अन्तिम अभिलाषा' उपन्यासको अध्ययन-----	७०
४.४.८	'आधुनिक अपराधी' उपन्यासको अध्ययन-----	७३
४.४.९	'महासामन्त' उपन्यासको अध्ययन-----	७५
४.४.१०	'रक्त सम्मान' उपन्यासको अध्ययन-----	७९
४.४.११	'द्रव्य शाह' उपन्यासको अध्ययन-----	८३
४.४.१२	यथार्थ कविता सङ्ग्रह-----	८६
४.४.१३	'चित्कार' उपन्यासको अध्ययन-----	८९
४.४.१४	'सेरोफेरो' उपन्यासको अध्ययन-----	९२
४.४.१५	'पृथ्वीनारायण शाह' उपन्यासको अध्ययन-----	९५
४.४.१६	'हामीले कसरी प्रजातन्त्र ल्यायौं' उपन्यासको अध्ययन-----	१००
४.४.१७	'हिन्दू संस्कृतिका व्यावहारिक र वैज्ञानिक पक्ष' पुस्तकको अध्ययन-----	१०४
४.४.१८	'लोकतन्त्र अगिको महाभारत' उपन्यासको अध्ययन-----	१०७
४.४.१९	'नेपालको पहिलो कोतपर्व' उपन्यासको अध्ययन-----	१०९
४.५	समग्र निष्कर्ष-----	११३

पाँचौं परिच्छेद

उपसंहार

सन्दर्भसामग्रीसूची